

magdaléna pokorná

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU

prameny k jeho vzniku
ve fondu české akademie věd a umění

Dějiny českých vědeckých institucí jsou plné podnětů a návrhů na změny, ovšem někdy jen částečně realizovaných.¹ V období po roce 1945 byl tento rys také velmi výrazný. Některé plány a náměty vytryskly spotánně, pod vlivem nejnovějších událostí i politických tlaků, jiné vyrůstaly ze starších myšlenek a jen se přizpůsobovaly změněným organizačním a finančním možnostem. Idea zřítit instituci pěstující literární historii, literární kritiku i teorii byla také staršího data.

Ve svém příspěvku o počátku činnosti Ústavu pro českou literaturu při ČAVU (dále jen ÚČL) vycházím z materiálů uložených v Archivu Akademie věd, zejména ve fondu České akademie věd a umění. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění zahájila svou činnost v květnu 1891 jako „samostatný veřejný ústav, jehož úlohou jest pěstovat a podporovat vědy jazykem českým a jazyk tento i jeho literaturu“.² Členila se na tři vědecké a jednu uměleckou třídu. Její I. třída byla soustředěna na společenské vědy s výjimkou filologie, do II. spadaly přírodní, exaktní, lékařské i technické vědy a III. třída patřila jazykovědcům a literárním vědcům. Význam České akademie tkvěl především v nakladatelské činnosti a podporovala také vydávání různých literárních děl. Činnost Akademie procházela v průběhu desetiletí různými periodami. Někteří její činnost oceňovali, někteří kritizovali. Podle nich měla

-
- 1 Viz např. M. Pokorná: Čeští vědci v Prozatímním a Ústavodárném národním shromáždění v období od října 1945 do února 1948, in: *Práce z dějin Československé akademie věd*, seriá 3A, Praha 1988, s. 85. Táž: Čeští vědci o vědě a školství v českých politických týdenících z let 1945–1948, in: *Práce z dějin Československé akademie věd*, seriá 3A, Praha 1988, s. 125. Táž: Společenské uplatnění členů České akademie věd a umění v období od května 1945 do února 1948, in: *Dějiny věd a techniky* 1990, č. 2, s. 65.
 - 2 Stanovy ČAVU cituje J. Beran: Vznik České akademie věd a umění v dokumentech, in: *Práce z dějin ČSAV*, seriá 2B, Praha 1989, s. 283.

Akademie především iniciovat vznik pracovních skupin, ústavů. Tento tlak byl zřetelný hlavně u přírodovědců, kteří se inspirovali příklady ze zahraničí, nejčastěji z Německa. ČAVU se novým podnětům neuzavírala, zárodek takového ústavu se zrodil v roce 1911 zřízením Komise pro jazyk český, ale to byl ojedinělý případ, tehdy se o zřízení nějaké samostatné instituce pro studium české literatury neuvažovalo.³

Silnou vlnu reorganizačního úsilí v rámci ČAVU sledujeme na podzim roku 1918. Jednání se ale vlekla, v listopadu 1919 se zásluhou Stanislava Kostky Neumanna a Jaroslava Kvapila otázka reformy České akademie dostala i do Národního shromáždění. V roce 1923 byly přijaty nové stanovy, ale změny byly v podstatě velmi skromné. Formální předpoklady např. nebránily vzniku nových ústavů, ale skutečností bylo, že nová tematicky specializovaná pracoviště vznikala mimo Akademii, byť mnohdy s její podporou a za osobní účasti jejích hlavních představitelů. Zde mám na mysli např. Slovanský, Orientální ústav či Masarykovu akademii práce.⁴

Literární vědci, jejichž tradičním působištěm byly univerzity a po dlouhá léta také mnohá gymnázia, postrádali mnoho pro svou tvůrčí práci, chtěli zlepšit kontakty jak tuzemské, tak zahraniční, a proto iniciovali v polovině 30. let vznik Literárně historické a literárně vědné společnosti. Literárně historická společnost československá⁵ vznikla ze širšího slavistického programu, ale zaměřila se na studium české literatury. Vznikla z podnětu II. mezinárodního sjezdu slavistů ve Varšavě v roce 1934 a byla ustavena z iniciativy Alberta Pražáka, který se stal jejím předsedou. S ním a s některými dalšími vůdčími osobnostmi (např. Felixem Vodičkou a Antonínem Grundem) se setkáme i o deset let později v době zrodu ÚČL.

Okupace utlumila všechny aktivity publikační i organizační. III. třída ČAVU zpracovávala bibliografii české literární práce a mj. připravovala jubilejní akce ke 100. výročí úmrtí Josefa Jungmanna na rok 1947. (Materiály uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 541, kart. 245.)

3 Srov. např. J. Beran: Vznik České akademie věd a umění v dokumentech, in: *Práce z dějin ČSAV*, seria 2B, Praha 1989 a též A. Šlechtová, J. Levora, J. Beran: *Česká akademie věd a umění 1890–1952* (inventář fondu), Praha 1989. Tam také další literatura k tématu.

4 J. Beran: Vznik a hlavní tendence ve vývoji České akademie věd a umění, in: *Prameny k dějinám přírodních věd a techniky*, sv. 4, Praha 1974, s. 91.

5 Viz zejména K. Krejčí: Literárně historická společnost Československá, *Slavia* 14, 1936/37, s. 283 a A. Karasová – J. Brambora, Přednášky Literárněhistorické společnosti 1935–45, *Slovenská věda* 1947, s. 54. Fond Literárněhistorické společnosti Československé je uložen, ovšem torsovitě, v Archivu AV ČR.

Členy této komise byli opět lidé posléze úzce spjatí s Ústavem pro českou literaturu, a to zejména za III. třídu ČAVU B. Ryba, E. Smetánka, V. Šmilauer a J. Vašica, po roce 1945 se jednání začal účastňovat také F. Ryšánek, B. Havránek a J. Mukařovský. Česká akademie díky iniciativě Zdeňka Nejedlého podpořila reorganizaci dosavadní struktury vědeckých institucí v republice již v létě a na podzim roku 1945, důrazně se pak v říjnu 1946 přihlásila k úkolům vyplývajícím z dvouletého plánu.⁶ Akademie chtěla sloužit novému státu, nechtěla být, jak výslovně uvádí v memorandu z 18. října 1946 „jen vědeckou reprezentací“. Ve svém stanovisku z 23. října 1946 uvádí, že „v rámci akademie budou vybudovány potřebné vědecké ústavy a soustředěny další vědecké ústavy státu..., aby vědecká práce ve státě mohla být řízena z jednoho ústředí a aby bylo dosaženo harmonické součinnosti vědeckých orgánů různých disciplin“. ČAVU předpokládala, že to bude právě ona, kdo se stane střediskem české vědy po přičlenění technických a zemědělských věd.⁷ Ústavy by měly zachovat dosavadní řízení i způsob práce za předpokladu těsného sepětí s prezídiem Akademie. Idea této reorganizační struktury vědeckých institucí v Českoslovenku narážela od samého počátku na obtíže. Jejich příčinou byla jednak stanoviska ostatních vědeckých institucí, univerzity, ale také politických sil.

Akademie se změnám nebránila, zdůrazňovala ale to, co odpověděl Viktor Trkal, generální sekretář ČAVU na schůzi správní komise ČAVU dne 16. prosince 1946 V. Chaloupeckému, že zřízení navrhovaných ústavů se děje podle dosavadních stanov, nikoli v rámci nových reorganizačních podnětů.

Ke splnění svých záměrů zřídila ČAVU reorganizační komisi, silné bylo hnutí pro zřízení pracovních ústavů. S velkými potížemi na nejvyšších vládních místech probouval August Žáček a Viktor Trkal svou myšlenku zřídit Ústav pro atomovou fyziku.⁸ Přípravovaly se i další ústavy – pro matematiku (byl založen v roce 1947, zrušen v roce 1951), sociologický, od roku 1950 se připravovalo zřízení dalších ústavů, např.

6 Dokumenty ilustrující toto úsilí jsou uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 198, k. 168. Odtud citovány i následující dvě ukázky.

7 Snahy o vytvoření akademie věd v období 1946–48 přibližuje M. Pokorná: Tři pokusy o reorganizaci vědeckých institucí v letech 1945–1948, in: *Práce z dějin Československé akademie věd*, seria 4A, Praha 1992, s. 84.

8 O tom bližze J. Beran – E. Těšínská: Z předúnorových zápasů o vybudování Ústavu pro nukleární fyziku při České akademii věd a umění, *Práce z dějin Československé akademie věd*, seria 4A, Praha 1992, s. 31.

populačně a sociálně výzkumného, fonetického, entomologického, ústavu pro dějiny přírodních věd a lékařství.⁹ Ale v těchto případech již k faktickému zřízení instituce nedošlo. V ČAVU fungovaly již na podzim 1945 dílčí komise pro reorganizaci, nás v této souvislosti nejvíc zajímá komise pro otázky zřizování ústavů pro úkoly III. třídy, jejímž předsedou byl zvolen dne 6. února 1946 Albert Pražák a jednatelem Bohuslav Havránek.¹⁰ Tato komise reagovala dne 17. října 1945 na podnět Ministerstva školství a osvěty ze dne 13. září 1945 o soustředění výzkumnictví a badatelství tím, že stanovila jako své priority zřízení ústavu pro jazyk český, pro českou literaturu a fonetický ústav. Zatímco pro vypracování úkolů Ústavu pro jazyk český se spojili členové lexikografické, dialektologické a pravopisné komise, pro vypracování plánu Ústavu pro českou literaturu byla vytvořena na schůzi 6. února 1946 komise nová ve složení Hrdina, Mukařovský, Pražák, Ryba, Ryšánek, Svoboda, Šimek, Vašica a Wollman. Později byli kooptováni jako další členové J. B. Čapek, A. Grund a K. Krejčí. Na této schůzi III. třídy byl novým předsedou zvolen Antonín Salač a ten předložil již vypracovaný elaborát zabývající se myšlenkou připravit kritická vydání děl českých spisovatelů – beletristů (viz příloha č. 1). Návrh, aby vznikla „akademická“ knihovna českých spisovatelů předpokládal, že splněním tohoto úkolu bude pověřena komise či nově vzniklý ústav pro studium české literatury.¹¹

Podnět zřídit ÚČL podpořil i prezident republiky Edvard Beneš 14. června 1946 při osobním setkání s tříčlennou deputací České akademie. Audience se tehdy týkala především podpory pro Ústav pro český jazyk, jemuž také E. Beneš později věnoval milión korun.¹²

Souhrnný návrh na zřízení ÚČL podali ministerstvu školství a osvěty členové komise 11. července 1946 v podobě šestistránkového elaborátu (viz příloha č. 2). Navrhovali zřídit při ČAVU Ústav pro českou literaturu proto, aby organizoval českou literárně historickou a literárně vědní práci a připravil k tomu všechen průpravný materiál. Členy ústavu měli být odborníci z Akademie, z fakult i z dalších institucí, jmenovitě byla zmíněna Literárně historická společnost a Pražský lingvistický kroužek. Navrhovaní doporučovali, aby se ústav dělil na tři odbory, metodologický, literárně historický a literárně tvaroslovný. Těžištěm činnosti

9 Materiály uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 298, kart. 217.

10 Materiály uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 282, kart. 217.

11 Uloženo tamtéž.

12 Podchyceno mj. ve *Věstníku ČAVU 55 (1946)*, Praha 1947, s. 61.

ústavu měl být právě literárně historický odbor, vnitřně členěný na filologické oddělení, životopisné oddělení a literárně sociologické oddělení, v jehož rámci měla být věnována pozornost jak prosopografickému studiu literátů, tak regionální literatuře a vývoji estetických norem. Dalším oddělením mělo být literárně psychologické oddělení a oddělení slovesné srovnávací. Bibliografické oddělení nového ústavu mělo navázat na činnost Bibliografické komise ČAVU za války. Oddělení faksimilií a fotografií mělo zajišťovat kopie cenných bohemik i slovenik z tuzemských i zahraničních archivů a knihoven a zajišťovat i soupis rukopisů našich knihoven. V čele ústavu měli stát odborníci ze III. třídy ČAVU a zástupci jejích komisí, pracovníky ústavu pak odborníci – jako systemizovaní úředníci a nebo k tomu účelu ministerstvem školství přidělení pracovníci, obdobně jako v Ústavu pro jazyk český. Do počátků své činnosti požadoval návrh pro ústav 240 000 Kč, ovšem celkově na rok 1947 již půl milionu korun.

Tento první návrh byl rozeslán 30. července 1946 členům III. třídy ČAVU a vyvolal mezi nimi určitý ohlas.¹³ František Šimek či Karel Svoboda navrhovali drobné změny, např. zřízení praktického výcviku vydavatelů staročeských památek. Ozval se ale i hlas, který polemizoval s celou myšlenkou zřízení nové instituce. Odpůrcem ústavu byl Antonín Beer, tehdejší redaktor *Naší vědy*, který nebyl členem ani příslušné komise a na přípravě ÚČL také nijak neparticipoval. Svůj protest z 5. ledna 1947 nazval „*Co bude s III. třídou ČAVU?*“ Posteskl si, že „část úkolů III. třídy převzal ve vší tichosti vzniklý Ústav pro jazyk český a vznikne-li nyní Ústav pro českou literaturu, zbyde z původních úkolů III. třídy jen torso“. Beer věděl, že stanovy akademie umožňují vznik ústavů, ale domníval se, že příslušné úkoly by zvládly, za přispění přibraných odborníků působících mimo akademii, příslušné komise. Jejich těsné sepětí s III. třídou Akademie by pak „napomáhalo rychlejšímu tempu provádění vyčtených cílů“. Antonín Beer argumentoval ve prospěch svých podnětů výsledky tzv. německé komise ve staré pruské akademii i efektivitou Komise pro slovník jazyka českého při ČAVU. Argumentoval nejen účelností, ale také ekonomickou úsporností svého podnětu. Polemizoval s plánem práce, považoval jej za velmi povrchní. Předpokládané těsné sepětí jednotlivých oddělení ústavu s dosavadními komisemi či vydavatelskými aktivitami ČAVU (Sbírka pramenů, Novočeská kni-

13 Všechny uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 282, kart. 217.

hovna, fotografická komise atd.) považoval opět za potvrzení svého předpokladu, že komise ČAVU by byly postačující. Psal: „netřeba opakovat, co nám třída na bibliografickém poli dluží a co se neudělalo, ale nevěřím, že se stanou zázraky jen proto, že se péče o bibliografii přenese z třídy do ústavu“. V závěru apeloval na to, aby se nevytvářely plány na desítky let, ale aby se plnily nejbližší úkoly a jejich plnění se kontrolovalo. Doporučoval „klid ve vnější organizaci a ruch v činnosti vnitřní“. Beer pro své návrhy nezískal výraznější podporu a sám se již dále také neprosazoval.

MŠO vzalo podnět k zřízení Ústavu na vědomí přípisem ze dne 14. října 1946 a přislíbilo zařadit do rozpočtu příslušnou částku. Ovšem příslib nebyl v plné výši splněn a ani personálně nebyl ústav hned zajištěn. Žádosti z 5. května 1947 o přidělení tří středoškolských profesorů nebylo vyhověno. Ve zprávě, kterou poslala ČAVU dne 5. února 1947 ministru školství a osvěty Jaroslavu Stránskému, kladla důraz zejména na to, že „nejdůležitějším úkolem tohoto ústavu bude soustavná péče o vydání děl nejstarší a obrozenské literatury, jakož i kritických vydání českých klasiků beletristických...“¹⁴. Myšlenka zřídit Ústav získala podporu na ministerstvu informací, které s jeho zřízením souhlasilo 20. února 1947.

Iniciátorem vzniku Ústavu byli členové III. třídy ČAVU. Vzhledem k výše naznačené struktuře akademie se pochopitelně nabízí otázka, jak na návrh a na jeho pozdější realizaci reagovala IV., umělecká třída ČAVU, která měla svůj literární odbor, jehož předsedou byl ve sledovaném období Josef Kopta a ten byl zároveň předsedou IV. třídy, jednatelem byl K. J. Beneš. IV. třída se po roce 1945 pravidelně scházela asi čtyřikrát ročně, ovšem nepodařilo se zaznamenat nějakou podstatnou reakci na zrod Ústavu pro českou literaturu.¹⁵ Zejména v roce 1947 zástupci IV. třídy ovšem důrazně vystupovali v diskusi o reorganizaci Akademie a trvali na tom, aby při chystaných změnách nebyla porušena dosavadní celistvost ČAVU, tzn., aby symbióza vědy a umění byla pro ČAVU nadále samozřejmá. Je proto pozoruhodné, že v jejich tehdejších argumentacích se neobjevila nutnost propojení práce literárních vědců jako reprezentantů III. třídy a literátů ze IV. třídy. Mnohem těsnější

14 Uloženo tamtéž.

15 Uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 30, kart. 26.

spolupráce byla patrná mezi III. třídou a reprezentanty I. třídy, zejména historiky.

Se vznikem ústavu v první fázi nesohlasil také Albert Pražák, ovšem blíže nespécifikoval své výhrady. Třetí třída ČAVU jako celek výrazně přepracovaný návrh schválila 12. března 1947 jednomyslně jako podklad pro další konkrétní jednání a na základě jejího podnětu byla komise pro ústav rozšířená o J. B. Čapka, A. Grunda a K. Krejčího. Návrh byl dále propracováván a dospěl do konečné podoby, formulované v organizačním řádu přijatém dne 11. června 1947 na mimořádné schůzi III. třídy ČAVU. Za pozornost stojí, že na této schůzi shodou okolností chyběli všichni tři pozdější důležité protagonisty ústavu – A. Pražák, J. Mukařovský i F. Wollmann. Takže návrh podpořili a schválili K. Hrdina, B. Ryba, A. Salač, K. Svoboda, V. Šmilauer a J. Vašica.¹⁶ Za obecné úkoly Ústavu bylo vytčeno: „1. organizovat českou práci literárněvědnou, to jest literárně dějepisnou a teoretickou i metodologickou, 2. připravovat pro tuto práci materiál, tj. shledávat jej, pořádat, popř. i vydávat, 3. provádět zkoumání, která vyžadují kolektivní spolupráce a zvládnout velká množství materiálu, 4. bdít nad díly spisovatelů zemřelých, jejichž literární odkazy nepoživají již zákonné ochrany, 5. vydávat práce buď vzešlé přímo z Ústavu nebo z jeho podnětu, 6. organizovat diskuse týkající se problémových oblastí v Ústavu zastoupených, 7. podněcovat styk české literární vědy s bádáním jiných národů.“¹⁷

Ústav byl rozdělen na tři odbory, a to odbor pro dějiny české literatury (referentem byl Albert Pražák), odbor pro zkoumání styků české literatury s literaturami jinými (referentem Frank Wolmann) a odbor teorie literatury (referentem Jan Mukařovský). Tento třetí třídou ČAVU schválený návrh vyšel jako organizační řád Ústavu ve *Věstniku ČAVU* v roce 1947.¹⁸ Potom začala pracovní etapa činnosti Ústavu, a to znamenalo: žádat o peníze, zajistit prostředky pro zaměstnance, v první fázi tři systemizovaná místa pro vysokoškoláky a tři kancelářské síly a zajistit úřadovny. Dokumenty, přibližující tyto stránky činnosti ústavu jsou také nejčastějšími z těch, které se vztahují k činnosti ústavu ve fondu ČAVU.

16 Zápís z mimořádné schůze III. třídy ČAVU z 11. 7. 1947 uložen v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 282, kart. 217.

17 Návrh organizace Ústavu pro českou literaturu při ČAVU, schválený 11. 7. 1946, uložen tamtéž.

18 Zpráva Komise pro zřízení ÚČL za rok 1947, včetně Organizačního řádu, otištěna ve *Věstniku ČAVU 56 (1947)*, Praha 1948, s. 61.

Nový přípis, kde byla znovu zdůrazněna nutnost zřídit ústav a ekonomicky jej zajistit, byl datován 18. května 1948. Tento přípis byl na audienci u ministra Zdeňka Nejedlého v příslušném oddělení ministerstva podrobněji vysvětlen a bylo dosaženo příznivějšího výsledku. Do rozpočtu na rok 1949 byla zařazena částka 500 000 Kč, na zařizovací výdaje ještě v roce 1948 se mělo čerpat z pomoci UNRRA (šlo o částku 200 000 Kč), a to byl také nakonec jediný příspěvek v roce 1948. (Srovnatelný rozpočet: 450 000 Kč měl i Ústav pro matematiku při ČAVU na rok 1949). Při tomto jednání už bylo zřejmé, že se chystají rozsáhlejší změny ve struktuře vědeckých institucí, které pak po několikaletých jednáních vyústily ve vznik Československé akademie věd v roce 1952.

Díky zmíněné pomoci z UNRRA dostal jednatel ústavu Antonín Grund¹⁹, člen ČAVU od roku 1948, za úkol zařídit přes prázdniny místnosti na Národní třídě. Ústav měl k dispozici pět místností a část spojovací chodby ve II. poschodí. Jedna místnost byla zamýšlena jako knihovna, čítárna, další měla být ředitelnu, třetí byla rezervována pro členy akademie, kteří byli pověřeni vědeckým dozorem, dvě poslední místnosti byly pracovny. Nábytek zapůjčil Slovanský ústav, spořitelna hradila zednické, instalatérské a kamnářské práce. Nové místnosti získal ústav v roce 1951 ve Valentínské ulici a v listopadu 1952 se pak stěhoval na Strahov.²⁰

Správa ústavu²¹, stejně jako reprezentace a referentství ve třídě, se soustředily v rukou jednoho referenta podle ročního turnusu, vždy od září. Pro rok 1948/49 byl vedoucím ústavu Albert Pražák, v roce 1949/50 Frank Wollman a v roce 1950/51 pak Jan Mukařovský a ten stál v čele ústavu do roku 1962. Organizační záležitosti vedl Rudolf Havel, jednatelem byl Antonín Grund. V ústavu byli k 1. 9. 1948 zaměstnáni Rudolf Havel, Josef Moravec, Josef Polák a Felicitas Wünschová. R. Havel přešel z Ústavu pro jazyk český a ostatní byli středoškolsí profesori. Jako vědecká síla byli od 1. 9. 1949 přijati Věra Vrzalová a Karel Polák, od 1. 11. 1949 pak František Černý. Jako pomocné vědecké síly byly přijaty

19 O něm blíže A. Pražák: Za Antonínem Grundem, *Slovesná věda 1952*; R. Havel: Antonín Grund zemřel, *Česká literatura 1953*; nověji V. Štěpánek: Počátky práce na spisech Josefa Kajetána Tyla, in: *Monology o Josefu Kajetánu Tylvi*, Praha 1993, s. 21.

20 Materiály týkající se umístění ústavu jsou uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 909, kart. 303, dále i. č. 912, kart. 303.

21 Cenné osobní vzpomínky na tuto dobu viz R. Havel: Vznik Ústavu pro českou literaturu a první období jeho činnosti, in: *Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky*, příležitostný tisk Ústavu pro českou literaturu AV ČR.

od téhož dne Anna Karasová a Františka Příbylová (ta ovšem v roce 1951 emigrovala). Od roku 1950 nastupovali další zaměstnanci, dílem zkušení editoři z jiných pracovišť a dílem mladí absolventi vysokých škol.

Ústav začal pracovat 1. 9. 1948. Prvým úkolem bylo zpracovávání bibliografie české literatury, tady čerpal ÚČL z výsledků práce ČAVU z válečných let, kromě toho zpracovával Josef Polák rejstřík k *Časopisu Národního muzea*, tím připravoval podklady k chystanému slovníku českých spisovatelů.

Pro první rok své faktické činnosti, rok 1950, si pracovníci ústavu vytyčili velkorýsý plán.²² Ústav se měl soustředit především na vydání sborníku *Horník v české literatuře*, studovat realistické tendence v české literatuře 19. století, sestavovat kulturní kalendář pro ministerstvo školství a připravovat pro vydání text díla Aloise Jiráska. Kromě toho se měl odbor pro dějiny české literatury -kromě bibliografických prací- soustředit na přípravu korespondence K. J. Erbena a F. Palackého, vypracovat plán na vydávání akademické Novočeské knihovny, začít vydávat Husovy spisy a vypracovat plán na vydávání korespondencí a pamětí dosud vydávaných Akademií. Kromě toho se v součinnosti s externími pracovníky pomýšlelo na vydání korespondence Sládek – Zeyer a Bartoš – Gebauer a na vydání literárního díla J. E. Purkyně. Odbor pro teorii literatury měl vydat výbor z literárně kritických statí Tomáše G. Masaryka a vypracovat plán pro vydání literárně kritických statí Jana Nerudy a Karla Havlíčka Borovského. Na poradě dne 2. května 1951 se konstatovalo, že dosud neexistují dějiny pražské univerzitní knihovny, a tak A. Salač apeloval na referenty ústavu, aby i této otázce věnovali svou pozornost.

ÚČL byl sice samostatnou institucí, ale nezpětrhala se dosavadní spojení s III. třídou ČAVU.²³ ÚČL pro českou literaturu dopisem ze dne 8. prosince, resp. 15. prosince 1948 děkoval členům komise III. třídy ČAVU. Předpokládalo se, že funkce této komise skončila zřízením ústavu od 1. září 1948. Referenti ústavu ale počítali s další spoluprací odborníků. Netrvalo dlouho, sotva pět týdnů, a otázka komisi III. třídy

22 *Pracovní plán Ústavu pro českou literaturu na rok 1950* uložen v A AV ČR, f. ČAVU, i. č. 286, kart. 217.

23 Doklady uloženy v Archivu AV ČR, f. ČAVU, i. č. 283, kart. 217.

ČAVU se projednávala koncem ledna znovu.²⁴ Zástupci ústavu přiznali oprávněnost její existence, doporučovali kooptovat nové členy, a to B. Havránka, J. Horáka, L. Svobodu, L. Štolla a F. Vodičku. Reprezentanti Ústavu v tomto svém vyjádření z 24. května 1949 nastínili také představu, co by mělo být podstatou činnosti této komise: měla by být prostředníkem mezi ústavem a akademií, měla by činnost ústavu hodnotit na základě jeho zpráv, případně dávat podněty k další práci a uvažovat o získávání finančních zdrojů pro jeho potřeby.

A otázky finanční byly také nejčastějšími, o nichž se v následujícím období mezi oběma subjekty jednalo v souvislosti se zakoupením pozůstalosti Vladimíra Frídy a Viléma Bitnera, či v souvislosti s prostředky, které ČAVU poskytla při zařizování ústavu a které mu zapůjčila jako zálohu příslibené vládní dotace. O činnosti komise se jednalo ještě počátkem roku 1951, kdy bylo usneseno, že komise se bude scházet dvakrát do roka, a to vždy v květnu a prosinci. Ovšem již v roce 1952 byl ÚČL včleněn do struktury vznikající ČSAV, a o rok později se stěhoval z dosavadních prostor na Strahov a začala jeho nová etapa činnosti.

PŘÍLOHY

I. MEMORANDUM ANTONÍNA SALAČE ZE DNE 4. ÚNORA 1946

Věc: Knihovna českých spisovatelů, doklad k návrhu předloženému III. třídě české akademie

M e m o r a n d u m

Podepsaný dovoluje si doprovodití svůj návrh podaný ve schůzi III. třídy české akademie dne 6. 2. 1946 těmito důvody a vysvětlivkami:

1) V našem kulturním životě stále ještě chybí knihovna, která by obsáhla soubor aspoň významnějších děl českých spisovatelů beletristů solidních, kritických vydání, po nichž by sáhl každý, komu na

²⁴ Jednalo se mj. o bibliografickou komisi, komisi pro sbírku pramenů k poznání literárního života, komisi pro vydávání Novočeské knihovny, staročeské knihovny, fotografickou komisi, komisi pro soupis rukopisů, pro studium staročeské bible, husitskou komisi atd.

správnosti textu záleží, nepotřebuje napřed zkoumat, jaké jakosti je podáván tam text. Akademická knihovna českých spisovatelů by mohla tomuto nedostatku odpomoci.

2) Není naděje, že by se soukromý nakladatel ujal tohoto úkolu, který by přesahoval jeho síly jak organizační, tak i finanční.

3) Rozhodne-li se III. třída české akademie k vydávání knihovny českých spisovatelů, pak by bylo asi nutné, aby tato knihovna byla výjimkou v publikacích akademie, aby totiž ani jako celek, ani jednotlivé její díly nebyly dávány darem, nýbrž jen prodávány, neboť rozdávání těchto knih by znamenalo neúnosnou konkurenci pro nakladatele soukromé.

4) Není pochyby, že některé ze svazků této knihovny by mohly býti velmi aktivní, kdežto u jiných svazků na větší odbyt nelze počítati. Výnosem svazků více žádaných by bylo možno aspoň z části hraditi výlohy svazků deficitních.

5) Finanční stránku tohoto podniku by musila komise nebo ústav provedením tohoto návrhu pověřený velmi dobře uvážit a rozhodnouti zejména, zda-li by III. třída stačila na tento úkol svými vlastními prostředky nebo zda-li by se musila ucházeti o finanční výpomoc zejména pro první doby vydávání.

6) Každý svazek knihovny českých spisovatelů by byl opatřen úvodem, soubor děl každého spisovatele pak kritickým životopisem autorovým.

7) Podrobnější propracování tohoto návrhu by bylo svěřeno komisi nebo Ústavu pro studium české literatury, jakmile by byl tímto úkolem III. třídou české akademie pověřen.

V Praze 4. února 1946

Dr. A. Salač

II. NÁVRH NA ZŘÍZENÍ ÚSTAVU PRO ČESKOU LITERATURU

ze dne 12. července 1946 předložený předsedou III. třídy ČAVU Antonínem Salačem a generálním tajemníkem ČAVU Viktorem Trkalem prezidentu ČAVU Zdeňku Nejedlému.

(*Archiv AV ČR, f. ČAVU, i. č. 282, k. 217*)

Ústav pro českou literaturu při České akademii věd v Praze

Podepsaní navrhuji, aby byl zřízen při České akademii v Praze Ústav pro českou literaturu. Jeho základní smysl vidí v tom, že bude u nás organizovati českou literárně historickou a literárně vědní práci a připraví k tomu všechn průpravný materiál.

Jeho členy budou odborníci z Akademie, z fakult i pracovníci mimo tyto instituce, např. z Literárněhistorické společnosti a Pražského lingvistického kroužku a j. p. Budou kooptovati i mladší a nastupující pracovníky. Tito činitelé určují pracovní program a organizují práci.

Ústav dělí se ve tři odbory: 1./ metodologický, 2./ literárně historický, 3./ literárně tvaroslovný.

I./ Metodologický odbor sleduje metodické dění v literární historii a v teorii literatury u nás a v cizině. Přihlíží hlavně k české metodologii, i k pomocným vědám estetiky, psychologii, sociologii, etnologii, antropografii a p. Pracuje o jednotném pojmosloví a názvosloví, obírá se dějinami verše (i folklorního), dějinami kritiky a literárního dějepisu. O těchto otázkách i diskutuje a vydává bibliografické přehledy.

Tento odbor by mohl pracovati o metodologickém díle, o slovanské slovesnosti a o poměru české literatury k slovanským literaturám. Mohl by pomýšletí na vydávání teoretických článků Durdíkových, Hostinského, Šaldových, A. Novákových a j. a starati se zejména o soubor statí toho druhu dosud netištěných.

II./ Literárně historický odbor:

A./ filologické oddělení:

1/ obstarává textovou kritiku, exegetiku a komentáře, vydává texty nebo vede dozor nad jejich vydáváním, pořizuje soustavné vydávání autorů a jejich souborů a výborů z jednotlivých období nebo je podněcuje u publikačního odboru a má při nich vydavatelsky rozhodné slovo. Zřizuje vydavatelské komise a přičleňuje jim pomocné síly. Své prostředky uhrazuje honorářem za pokyny nakladatelům v těchto věcech.

Odbor navazuje vydavatelsky na dosavadní záslužnou činnost III. třídy Akademie a dává jí nový pracovní plán. Stojí jménem Akademie jakožto vrcholné vzdělávací instituce v čele všeho vydavatelského snažení a věnuje se vydáváním hlavně starších klasiků, a se osnuje z ministerstva školství nebo informací, i ze Svazu nakladatelů a knihkupců. Odboru tu půjde o přesné a filologicky spolehlivé texty. Protože nakladatelé budou hledati vydání nakladatelsky únosná, věnuje se odbor vydáváním děl ze

staré a starší literatury, vzniklé na naší půdě a psané česky, česko-církevněslověnsky, latinsky a německy, od nejstarších dob do poloviny 18. století. Vydání by bylo kritické, s veškerým různočtením a s velkou vědeckou výpravou a úpravou. Zde by se vydavatelský úkol odboru lišil od zamýšlené edice České Matice, protože Česká Matice chce vydávat pro vzdělanou veřejnost, školy a semináře spolehlivé texty, zpravidla jen na podkladě jednoho rukopisu a bez velkého kritického komentáře. Tak měl by být vydán Kosmas, Dalimil, Pasionál, nejstarší překlady Sv. písma, Spisy Štítného, Husovy, Husitské historické písně veršované satiry ap. Jako knižnice nejlépe by souhlasila s těmito úkoly akademická Sbirka pramenů sk. I.

Protože biblická komise tu pokročila v přípravách nejdále, měla by být zařazena v tento obor a mělo by se pomýšletí okamžitě na vydání staročeských biblí ve Vašicově úpravě. Do tohoto odboru by měla být zařazena hned prof. Anděla Fialová z Havlíčkova Brodu²⁵, jež by definitivně přepsala text k tisku a obstarávala by jiné přípravné práce. Z obrozenské literatury by bylo možno vydati texty, k jejichž vydání by se sotva odhodlal soukromý nakladatel pro nebezpečí ev. obchodních ztrát (dokončení Puchmajerových almanachů, Rittersberkova sbírka čsl. nár. písní, Erben, Prostonárodní písně a říkadla a nápěvy, V. M. Kramerius, Jan Hýbl, Jan Rulík, Prokop Šedivý, A. J. Zima, Veršové pokusy J. B. Dlabáče, Václava Stacha, V. Thám, Š. Hněvkovský, K. S. Šnajdr, V. a J. Nejedlý, M. Z. Polák, RKZ s kritickým komentářem dnešního stavu rukopisné otázky, jubilejní spisy Jungmannovy (úhrnné vyd.), Kollárovy spisy (literární), Liter. estetické stati Palackého, Hněvkovského, Spisy Vocelovy, Chmelenského, V. Zahradník, J. V. Kamarýt, Vacek Kamenický, Pícek, Jablonský, Štulc, J. J. Langer, J. J. Kalina, Klicpera, Turinský, K. S. Macháček, J. J. Marek, P. Chocholoušek, Fr. J. Rubeš, J. P. Koubek, V. B. Nebeský, K. Sabina, J. K. Tyl. Těmto úkolům by vyhověla nejlépe Novočeská knihovna.

2/ Odbor pečoval by i o to, aby se zapisovaly, sbíraly a přepisovaly výtvary ústní slovesnosti (lidové). Zřizoval by archivy lidové prózy, písně a jiných ústních druhů (příslaví, hádanky aj.). Cvičil by zvláště nadané vědecké pomocné síly k tomuto sběru a zápisu = ústních materiálů. Bylo by pečovat i o hudební vzdělání pro písňový záznam. Zde by bylo nutno spolupracovat i s Ústavem pro lidovou píseň.

25 Podtrženo v originále.

B./ Životopisné oddělení:

sbírá životopisná data žijících spisovatelů a reviduje životopisná data spisovatelů mrtvých. Pořizuje snímky rodných míst a všeho směrodatného prostředí, v němž se spisovatel pohyboval. Sběr vysvědčení, rodných a domovských listů předků a všeho, co k biografii směřuje. Odbor by vedl i kartotéku životopisných dat o spisovatelích. Shromažďoval by korespondence, paměti a literární doklady, důležité i k psychologii tvoření. Publikačně by pokračoval ve Sbírcce pramenů sk. 2 a v knihovně Paměti. Předním úkolem by měl dovydati korespondenci a zápisky Fr. Palackého, korespondenci Erbenovu, obrozenskou korespondenci uloženou v Liter. arch. NM vůbec, zejména také listy slovenských buditelů.

C./ literárně sociologické oddělení:

Česká literatura vyšetřuje spisovatele podle sociálních vrstev, podle krajů a kulturních a společenských středisk. Sleduje se regionalistické hnutí a literatury regionální. Vydávají se regionalističtí spisovatelé a výbory z literatury hanácké, valašské, lašské, slovácké, chodské, jihočeské apod. Zkoumá se, pokud se sociální charakterologie obráží v slovesné typologii. Sleduje se vkus (estetická norma) podle sociálních vrstev a změny vkusu v sociálním vývoji. Literatura a život. Prostor a rasa. Vliv nemoci na slovesnost. Vyšetřování změn sociálních a jejich vliv na písemnictví (tématologie, třídní problematika aj.). V oddělení se předpokládá sociologická obeznanost.

D./ literárně psychologické oddělení:

Osobitost spisovatelské psychologie. Člověk a tvůrčí osobnost. Rozbor děl jako předmětů psychologických. Vyšetřování tvůrčích typů. Individuelní psychologie ve výtvoru, její hodnocení. Individuelní jevy a estetická norma. Psychologie literárního tvoření. Klasifikace tvůrčích typů. Filozofie literárního díla. Předpoklad spolupracovníků: znalost filozofie a psychologie.

E./ oddělení slovesně přírovnávací:

tématologie (látkověda v užším smyslu), obapolné vztahy české literatury k jiným literaturám, antickým, západním, zvl. slovanským). Obecné vztahy k čsl. slovesnosti slovanské a světové. Mezislovanské vztahy se stanoviska české literatury. Předpoklad vědeckých pomocných sil: jazykové vzdělání a obeznanost v domácí a světové literatuře.

F./ bibliografické oddělení:

excerpuje knižní, časopiseckou a novinářskou produkci, vzniklou na území našeho státu, veškerou, tj. nikoliv jen k české a slovenské literární historii, nýbrž též k filologiím ostatním: slovanské, románské, anglosaské atd. Vydává ji jako bibliografii utříděnou a vybranou (b. raisonné) v pravidelných ročních svazcích. Přípraví pro vydání bibliografií z let 1936–1945, z valné části již vypracovanou za války a uloženou v České akademii. Bude pracovat i o excerpce a o vydání bibliografie z let 1922/34 (tento úsek nebyl totiž ještě zpracován). Může zpracovávat i bibliografií starších úseků, nebo vížící se k určité otázce podle potřeb Ústavu. Veškerý vyexcerpovaný materiál třídí a ukládá se do abecedního listkového katalogu, který zůstává generálním bibliografickým seznamem Ústavu. Pokud se týká způsobu práce a excerpce záznamů, navazuje se tu na směrnice, které vypracovala Bibliografická komise České akademie a jimiž se řídila pracovní kancelář, zřízená prozatímně za války. Nutno učiniti zásadní rozhodnutí, zda úkolem bibliografického oddělení Ústavu pro českou literaturu bude excerpce materiálu také linguistického, (kteřážto zásada platila pro Bibliografickou komisi), či zda tento úkol vezme na sebe Ústav pro jazyk český.

G./ oddělení faksimilií a fotografií:

stará se o těžce přístupná díla rukopisná a unikátní z domácích a cizích knihoven. Kopie půjčuje Ústav badatelům k vědecké práci. Program fotografického průzkumu by byl sestaven podle potřeb uchovatelských a vydavatelských. Základ k oddělení by tvořila dnešní Fotografická komise se svým archivem.

Odbor vysílal by znalce do cizích archivů a knihoven vyhledávat neznámá bohemica a slovenica a fotografovat je. Staral by se o soupis rukopisů našich knihoven, o literárně historicky učeněný přehled rukopisů s krátkým popisem a udáním místa jejich uložení, o rukopisné repetitorium, o biografický a materiální slovník staršího i novějšího písemnictví s fotografiemi rukopisů ap.

III./ Literárně tvaroslovný odbor:

1/ Poetika (vývoj českého formového vědomí a myšlení)

- a) Vývoj české poetiky v poměru k světové.
- b) Podíl české kritiky na vývoji poetického vědomí.

2/ Eidografie (tvarosloví v užším smyslu): vyšetřování tvaru v polarizaci mezi historickou a poetickou kategorií. Vydavatelské úkoly: řady podle rodů a druhů, např. knihovna dramát, veseloher, tendenčního básnictví, píseň (lyrika), knihovna románová, dějiny českého verše, zkoumání vztahů mezi strukturou jazykovou a básnickou, témata ze srovnávací rytmiky, srovnávací zkoumání látková atd. Zaměření strukturalistické. Podrobný program podá prof. Mukařovský.

Vnitřní organizace Ústavu

V čele Ústavu a jednotlivých odborů a oddělení jsou odborníci ze III. třídy České akademie a zástupci jejich komisí, kteří udávají směr a odpovídají též za jeho vnitřní obsah.

Pracovníci v Ústavu jsou placení odborní úředníci systemizovaní, nebo k tomu účelu ministerstvem školství přidělení (jako v Ústavu pro český jazyk). Vedle těchto odborných úředníků budiž Ústav přiměřeně dotován kancelářskými a manipulačními silami. Ústav sám řídí a spravuje odborný ředitel.

Ústav bude zřizován postupně. Hned vstupuje v činnost oddělení bibliografické (v čele s prof. drem Bramborou), vydavatelské, fotografické (v čele s prof. Rybou), biblické (v čele s prof. Vašicou) a p.

Ústav žádá naléhavě, aby byl z Pedagogického výzkumného ústavu vyváznán pro potřeby Ústavu prof. dr. Brambora a z gymnázia v Havlíčkově Brodě prof. Anděla Fialová (pomocí insp. Klaboucha v zshr.).

Ústav požaduje naléhavě na přípravné práce a na počáteční provoz 240 000 Kčs.

Za přípravnou komisí prof. J. B. Čapek, Vašica, Ryšánek, Mukařovský, Svoboda, Pražák (koopt. Grund, K. Krejčí), prof. Wollman aj.

Dr. Albert Pražák